

Citation / Atıf: Doğanay, V. (2025). Eğitimin Felsefi Temelleri: Aristoteles Örneği. *Journal of Management Theory and Practices Research*, 6(2), 437–54.
<https://doi.org/10.71284/jmtpr.2025614>

RESEARCH ARTICLE / ARAŞTIRMA MAKALESİ

EĞİTİMİN FELSEFİ TEMELLERİ: ARİSTOTELES ÖRNEĞİ

PHILOSOPHICAL FOUNDATIONS OF EDUCATION: THE CASE OF ARISTOTLE

Vildan Doğanay

Arş. Gör., Hacettepe Üniversitesi, , Felsefe Bölümü, Türkiye, e-mail: vildandoganay@hacettepe.edu.tr

Etik Beyan	Ethical Statement
Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Vildan Doğanay	It is declared that scientific and ethical principles were complied with during the preparation of this study and all the studies used are cited in the bibliography Vildan Doğanay
İntihal	Plagiarism
Bu makalede intihal taraması yapılmış ve intihal içermediği teyit edilmiştir. İntihal.net - Turnitin	This article has been scanned for plagiarism and it has been confirmed that it does not contain plagiarism. İntihal.net - Turnitin
Yapay Zekâ Kullanımı	Use of Artificial Intelligence
Bu çalışmada, YÖK'ün "Üretken Yapay Zekâ Kullanımına Dair Etik Rehber"ine uygun biçimde, üretken yapay zekâ yalnızca yazım desteği amacıyla sınırlı ölçüde kullanılmıştır. Tüm içerik, bilimsel yöntem ve etik ilkelere uygun olarak yazar(lar) tarafından üretilmiştir. Vildan Doğanay	In this study, generative AI tools were used only for limited writing support in line with the ethical guidelines of the Turkish Council of Higher Education. The full content was created by the Author(s) in accordance with scientific and ethical standards Vildan Doğanay
Hakem Sayısı Referees	Değerlendirme Review
İki Dış Hakem Two External Referees	Çift Kör Hakemlik Double Blind Referee
Etik Bildirim Complaints	

academicianstudies@gmail.com

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Telif Hakkı & Lisans | Copyright & License

The copyright of the works published in our journal remains with the authors, while the journal retains the rights for commercial use. All published works are made available as open access under the *Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives (CC BY-NC-ND)* license.

Dergimizde yayımlanan çalışmaların telif hakları yazarlara, ticari kullanım hakkı dergimize aittir. Yayımlanan çalışmalar CC-BY-NC-ND lisansı altında açık erişim olarak yayımlanmaktadır.

EĞİTİMİN FELSEFİ TEMELLERİ: ARİSTOTELES ÖRNEĞİ

Özet

Bu çalışma, eğitimin felsefi temellerini Aristoteles'in eğitimle ilgili düşünceleri bağlamında ele almaktadır. Çalışma, Aristoteles'in sistemi üzerinden eğitim meselelerine bakışını teorik akıl ve pratik akıl ayrımı ile ahlak ve politikayla ilgili düşünceleri çerçevesinde açıklamayı amaçlamaktadır. Aristoteles'in eğitimi özünde teorik bir yapıda değil pratik bir bilim olarak ele alması temel alınarak, ahlak, siyaset ve ikinci Yunan felsefe okulu "Lykeion" u üzerindeki etkisi değerlendirilmiştir. Çalışma nitel yöntem kullanılarak yürütülmüş ve Aristoteles'in eserleri birincil kaynak olarak belirlenmiştir. Elde edilen bulgular, Aristoteles'in eğitimi bir sanat olarak etiğin ve siyasetin bir parçası olarak görmesi, teorik değil pratik bir bilim olarak ortaya koymuş olması, buna karşılık, eğitimin amacının da pratik bilgiye değil teorik bilgiye ulaşmak olduğunu göstermiş olmasıdır. Sonuç olarak, eğitimin felsefi temellerinin Aristoteles'in eğitimle ilgili görüşleri ile bağlantılı olduğu, bugün de kabul gören bir yaklaşım olarak eğitimin sadece teorik bir çaba olarak değil pratik bir etkinlik olarak ahlak ve devlet politikaları çerçevesinde en yüksek hedefe ulaşacağı sonucuna varılmıştır. Çalışma, Türkiye'de ortaya konulan eğitim felsefelerinin Aristoteles örneği üzerinden ahlak ve devlet işbirliği ile yeniden ele alınarak yapılandırılması gerektiğine dikkat çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Aristoteles, Eğitim, Felsefe, Ahlak, Siyaset

JEL Kodları: I20, I29

PHILOSOPHICAL FOUNDATIONS OF EDUCATION: THE CASE OF ARISTOTLE

Abstract

This study deals with the philosophical foundations of education in the context of Aristotle's thoughts on education. The study aims to explain Aristotle's view of the issues of education through his system within the framework of his distinction between theoretical reason and practical reason and his thoughts on morality and politics. Based on Aristotle's approach to education as a practical science rather than a theoretical structure, his influence on ethics, politics and the second Greek philosophical school 'Lykeion' was evaluated. The study was conducted using qualitative method and Aristotle's works were determined as primary sources. The findings obtained are that Aristotle sees education as an art, as a part of ethics and politics, as a practical science rather than a theoretical one, and on the other hand, he has shown that the aim of education is to achieve theoretical wisdom, not practical wisdom. As a result, it is concluded that the philosophical foundations of education are linked to Aristotle's views on education, and that education, which is also accepted today, will reach the highest goal within the framework of morality and state policies, not only as a theoretical endeavour but also as a practical activity. The study draws attention to the fact that the educational philosophies put forward in Turkey should be reconsidered and restructured with the cooperation of morality and the state through the example of Aristotle.

Keywords: Aristotle, Education, Philosophy, Ethics ,Politics

JEL Codes: I20, I29

PHILOSOPHICAL FOUNDATIONS OF EDUCATION: THE CASE OF ARISTOTLE

Extended Abstract

Education has not been fully defined by scientists throughout the history of mankind and has been considered as a discipline that changes and develops with human beings. From the ancient Greek tradition of thought to the present day, education has been considered by many philosophers, educational scientists and field experts as both an individual and a social phenomenon, a process specific to human and society, and has been researched from different perspectives. With education, the ability of individuals to use their capacities in a good way, the individual's gaining the necessary competencies for himself/herself first and then shaping his/her behaviour in line with individual and social goals with the awareness of being good citizens for the society has been the main starting point. Thus, human beings have been the most important party to be taken into consideration in education. This person is the one who paves the way for the development of the society, the one that education will bring to the society, the one who has changed and developed as a whole in all aspects. In a sense, education is the transfer of human beings to the future. All these distinctive characteristics of human beings have made a unity between education and philosophy compulsory. Philosophy is a field that includes systematic, theoretical world views on the universe, nature, society and human beings, which are integrated, inclusive, questioning and analysing. Its basic approach is to analyse the relationship between thought and being, consciousness and matter. Thus, philosophy deals with overarching questions and problems shaped by the knowledge that emerges from nature, society and thought, and by the experiences and experiences gained from social practice. When philosophy's field of endeavour is education, a number of questions related to this subject come to the fore. These questions are basically 'Why are we going to educate people?' and after determining this purpose, 'How do we reach the human behaviours we want to achieve?'. Philosophy of education has adopted an aim to reveal the principles and concepts on which education is based in the field of education and to discuss basic issues. In line with this purpose, it can be considered as the activity of enlightening the order of human knowledge, the foundations of human knowledge, the issues that prevent education in the process, and the basic principles and concepts that guide education. An issue as deep as education demands deep-thinking thinkers.

This study aims to analyse the basic thoughts of Aristotle, the most important, most influential and most systematic philosopher of the philosophical tradition coming from Ancient Greece in laying the foundations of the philosophy of education, within the framework of the distinction of practical philosophy or practical sciences, through his ethics, politics and the Lykeion, the school of philosophy he founded after Plato's Akademia, the first systematic school of philosophy in the world of thought. The study aims to reveal Aristotle's thoughts on the subject based on his works titled Nicomachean Ethics and Politics, since he did not write directly on education. In this framework, answers to the following questions will be sought:

1. What is the place of education in the distinction between theoretical and practical sciences?
2. What kind of function does education have in the art of politics?
3. To what extent does the emphasis on morality in the relationship between education and ethics affect education?

The study, which is shaped around these questions, will be conducted in a qualitative research and a theoretical framework will be created through Aristotle's works. In this way, the study aims to reveal the views of Aristotle, who played a pioneering role both historically and in the context of his thoughts in laying the foundations of the philosophy of education, and to shed light on future studies based on these thoughts.

Aristotle's understanding of education is in a position that rises from the individual to the city, from ethics to politics, but includes the idea of self-sufficiency. In Aristotle, education is considered as the most important art or the most important part of ethics and politics. Thus, the subject of education was considered and evaluated both on an individual basis and on a social basis. He emphasises that all kinds of education should have a certain relationship with the society in which it exists. He states that what is good for a single individual is the same as what is good for a whole society and state. This good in all its completeness and inclusiveness can only be realised by the state through the hand of the legislator. Likewise, the most basic thing that any kind of education should do is to make young people members of society. When we look at this view of Aristotle from today's perspective, we can say that he brought a systematic view to the field of education, although he did not look at the field of education as an independent science with the distinctive aspects of the foundations of the philosophy of education over the century we are in. The fact that he put forward the content, concepts, scope, purpose, methods, individual and society of education shows that he laid the foundations of the philosophy of education. The causes and treatment of some dangerous and threatening aspects of the current century, such as the frenzy of consumption, the excessive use of technology with a disintegrating view of society, and the exclusion of ethical principles, can best be obtained from Aristotle. Therefore, by revisiting Aristotle, it shows the importance of this study to bring to the agenda from his point of view that there are opportunities as well as dangers that should not be forgotten, that every majority consists of a small, invisible minority, that giant oak trees of centuries come out of tiny acorns and grow so much. Considering the positive and negative features of the change and development brought about by the age, it is clear that there is no room for despair, although there is much to worry about in education as in every subject.

Keywords: Aristotle, Education, Philosophy, Ethics ,Politics

JEL Codes: I20, I29

1. GİRİŞ

Geçmişten günümüze insanoğlunun temel uğraşı, içinde yaşadığı doğanın üzerinde olabildiğince hâkimiyet kurmak, doğadaki tüm oluşumları kendine yararlı hale getirmek, her geçen zamanda daha rahat, daha kolay ve daha uzun bir ömür yaşamak olmuştur. Bu temel uğraşının sonuçlarına başarılı bir biçimde ulaşabilmesi için bilgiye sahip olan, bilgiyi üreten, ürettiği bilgiyi etkili bir şekilde kullanan ve kendisinden sonrakilere aktaran durumunda olması gerekir. Tüm bunları sağlayabilmesi için insanoğlunun eğitim olgusuna sahip olması şart olmuştur (Öksüzöğlu, 2009, s.2). Eğitim, insanlık tarihi boyunca bilim insanları tarafından tam olarak tanımlanamamış, insanla birlikte değişen ve gelişen bir disiplin olarak ele alınmıştır. Antik dönem Yunan düşünce geleneğinden günümüze kadar birçok felsefeci, eğitim bilimcisi ve alan uzmanları tarafından eğitim, hem bireysel hem de toplumsal bir olgu, insana ve topluma özgü bir süreç olarak düşünülmüş, farklı açılardan araştırılmıştır. Eğitimle beraber bireylerin kapasitelerini iyi bir şekilde kullanabilme durumu, bireyin önce kendisi için gerekli yetkinlikleri kazanması, sonra da toplum için iyi vatandaşlar olabilmesi bilinci ile bireysel ve toplumsal amaçlar doğrultusunda davranışlarını şekillendirme biçimi temel hareket noktası olmuştur. Böylelikle eğitimde en çok dikkate alınması gereken taraf insan olmuştur. Bu insan toplumun gelişmesine ön ayak olan, eğitimin topluma kazandıracağı, tüm yönleriyle bir bütün olarak değişmiş, gelişmiş olan insandır. Bir anlamda eğitim insanın geleceğe aktarımıdır. İnsanın geçmişin deneyimleri, tecrübeleri ve bilgileri ile aydınlanarak geleceğe hazırlanması sürecidir. Bu bağlamda yaşam sürecinde her insan bir öğrenci konumundadır. Çünkü öğrenecek olan ve öğrenme işi kendi sorumluluğunda olan odur. Öğrencilik sürecinde insanı diğer canlılardan ayıran en temel özelliği, yaşam içerisinde aktif öğrenme sürecinde

düşünen, algılayan, kendisi, çevresi ve toplumu hakkında yeni bilgiler edinen, sorun çözen ve geleceğe yönelik planları olan bir varlık olmasıdır (Külahoğlu, 2009, s.124-127).

İnsanın tüm bu ayırıcı özellikleri eğitimle felsefe arasında bir birlikteliği zorunlu hale getirmiştir. Felsefe, evrene, doğaya, topluma ve insana ilişkin sistemli, kuramsal dünya görüşlerini içeren, bütünleştirilmiş, kapsayıcı, sorgulayıcı ve çözümlemeye çalışan bir alandır. Temel yaklaşımı düşünce ile varlık, bilinçle madde arasında ilişkinin çözümlemesidir. Böylelikle felsefe, doğa, toplum ve düşünce üzerinde ortaya çıkan bilgilerle, toplumsal pratikten edinilen tecrübe ve deneyimlerle şekillenen kapsayıcı sorular ve sorunlarla uğraşır. Felsefenin uğraş alanı eğitim olunca, bu konu ile ilgili birtakım soruların gündeme gelmesi söz konusu olur. Bu sorular temelde “Niçin insan yetiştireceğiz?” ve bu amacı belirledikten sonra “Ulaşmak istediğimiz insan davranışlarına nasıl varacağız?” şeklindedir.

Bu soru alanları eğitim felsefesi disiplinin konu alanı içerisinde yer alır. Eğitimle ilgili düşünceleri içeren tüm insanlık tarihi süreci içerisinde ve günümüzde her eğitim düşüncesinin ve uygulamasının temelinde kuşkusuz eğitim amaçlarını içeren bu sorular ilk sırada olmuştur. İnsanı amaçlayan, eğitim sistemlerini sorgulayan, eğitimle ilgili soru alanları oluşturan, bu soru alanlarını belirleyen bireysel, toplumsal, ekonomik, siyasal, kültürel, teknolojik ve daha birçok değişkenlerle birlikte ele alıp değerlendiren, temellendirici işlev içerisinde olan ve bütünsel bir kavrayış alanı olan eğitim felsefesidir. Eğitim felsefesinin konu ve içerik alanı da felsefe eğitim ilişkisi çerçevesinde ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede eğitim tarihi süresi içerisinde çağlara, toplumlara ve koşullara bağlı olarak içerik değiştirebilmiştir. Ancak değişmeyen şey “Eğitim nedir?” sorusunu gündeme alarak amaçları ve bu amaçlara yönelik yöntemleri belirleyen bir yolda olmuş olmasıdır. Böylelikle yeni uygulama alanlarıyla, yeni nitelikler, nicelikler, yeni görüş biçimleri üretilerek eğitim meselelerine dayalı belli başlı eğitim felsefesi yaklaşımları ortaya çıkmıştır (Topses, 2009, s.76-81). Eğitim felsefesi, eğitim alanında eğitimin dayandığı ilke ve kavramları açığa çıkarmaya, temel meseleleri tartışmaya yönelik bir amaç benimsemiştir. Bu amaç doğrultusunda insanın bilgi düzenini, insan bilgisinin temellerini, süreç içerisinde eğitimi engelleyen meseleleri, eğitime yön veren temel ilke ve kavramları aydınlatma etkinliği olarak düşünülebilir (Büyükdüvenci, 1991, s.53). Eğitim felsefesi sadece eğitici davranışların felsefesi olmadığı gibi sadece bir öğretim felsefesi de değildir. Davranışın en derinliklerine giden ilişki ve meseleleri kapsayıcı ve kuşatıcı bir biçimde ele alarak sorunlara cevaplar bulmayı amaç edinir (Ferah, 2010, s.274). Eğitim felsefesi böylesi geniş bir içerik alanına sahip olduğu için bazen felsefenin bir dalı bazense eğitimin bir dalı olarak ele alınmıştır. Ne şekilde olursa olsun eğitim felsefesi, eğitim sisteminin temellerinde yer alan anlayışları, köklü temelleri ve meseleleri değerlendiren bir işlevdedir (Demirtaş, 2007, s.104).

Eğitim gibi derinlerin derini olan bu mesele derin düşünen düşünürleri talep eder. Aristoteles de eğitim üzerine kafa yoran bu derin düşünürlerin Platon’dan sonra en önemli temsilcisi pozisyonundadır. Raffaello’nun Atina Okulu adlı ünlü resminde de belirttiği gibi parmağını gökyüzüne kaldıran Platon’un aksine parmağını yere doğru çeviren Aristoteles; umudunu duyulur gerçeklikten çekmiş idealara, kavramlara yönelmiş olan Platon’a karşı, gerçekliğin kendisini içinde yaşanılan dünyada aramıştır. Bu dünya her şeyi belli ama aynı olmayan bir biçimde, karşılıklı ilişkiler içerisinde, belirli tek bir amaca göre düzenlenmiş bir yapıdadır. Bu amaç tek ama çeşitliliği olan bir içeriktedir. Bir filozofun düşüncesi, bu filozofun ilgili konu hakkında tam olarak ne söyleyip söylemediğini net bir biçimde bilimsel bir yöntemle incelemeyiz. Çünkü düşünceler içerdikleri farklı anlamlarla açığa çıktıkça zenginleşir. Filozofun söylemek istediği söylemiş olduklarının da berisinde kalır (Brun, 2008, s.23). İnsana ait tüm meselelerin temellendirilmesi için felsefeyi ve bilimleri üç kategori içerisinde ele alan Aristoteles’in de üzerinde konuşmadığı insanı ilgilendiren hiçbir konu yoktur. Felsefesi ile bir bakıma zihninin evrenselliği ile kucakladığı daha önceki Yunan felsefesini ve bilimini tüm insanlığı ilgilendiren meseleleri merkeze alarak bütünsel bir bakışla incelemiştir. Aradığı gerçeklik bu dünyanın ötesinde değil, onu geliştiren ve onunla gelişen doğada içkin bir biçimdedir. Doğadan başka, döngüsel bir devir içerisinde ilerleme halinde ele aldığı insanlık tarihinde belirli olay ve olguları araştırma alanı içerisinde değerlendirmiştir. Aristoteles insanı ilgilendiren her konu ile ilgilendiği için sadece doğa bilimleri yani teorik bilimler

alanında değil pratik ve poetik alanlar üzerinde de araştırmalarını sürdürmüş ve derinleştirmiştir (Zeller, 2008, s.276).

Aristoteles'in sisteminde, hiçbir yurttaşın kendisinin tümüyle kendisine ait olduğunu düşünmeye hakkı yoktur; çünkü birey, devletin en önemli parçası olarak başat bir konumdadır. Eğitim görüşü içerisinde de bu tutumu devam etmiştir. Bu yüzden Aristoteles, eğitimin ihmalini devlet ve siyasal bütünlüğün sağlanması için büyük bir tehlike olarak görmektedir (Aydoğan, 2016, s.9). Aristoteles'te insanoğlunun küçük bir evreni temsil ettiği ve en önemlisi de doğanın son ereği olmasından dolayı konumu önemlilik taşımaktadır (Thilly, 2016, s.128). Aristoteles'te insanın bu konumu onun donanımlı bir varlık olmasını gündeme getirir. Bu varlık ancak eylem alanında bu donanımına erişebilir. Öncelikle eğitim, devletin huzur ve mutluluğunu daha iyilere çıkartmaya çalışan bireyin kişiliğini geliştiren bir amaca sahiptir. Aynı şekilde pratik ihtiyaçlar giderildiğinde ruhu iyileştiren serbest zamanı doğru bir biçimde değerlendirmeyi de amaç edinir (Burnet, 2021, s.9).

Böylelikle Aristoteles'in eğitime kendi felsefi sistemi içerisinde pratik bilimler yani etik ve politika içerisinde verdiği önem, eğitim felsefesinin temellerinin atılmasında öncü bir rol oynamaktadır.

Bu çalışma, Antik Yunan'dan gelen felsefe geleneğinin en sistemli filozofu olan Aristoteles'in eğitim felsefesinin temellerinin atılmasında ortaya koyduğu düşüncelerini, pratik felsefe ya da pratik bilimler ayrımı çerçevesinde onun etik, politika ve düşünce dünyasında ilk sistemli felsefe okulu olan Platon'un Akademia'sından sonra kurduğu felsefe okulu Lykeion'u üzerinden analiz etmeyi amaçlamaktadır. Çalışma, Aristoteles'in doğrudan doğruya eğitimle ilgili eser vermemesinden dolayı konuyla ilgili düşüncelerini Nikomakhosa Etik ve Politika isimli eserlerinden hareketle ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. Bu çerçevede aşağıda belirtilen sorulara cevap aranacaktır:

1. Teorik ve pratik bilimler ayrımında eğitim konusunun yeri neresidir?
2. Eğitim siyaset sanatı içerisinde ne türden bir işlev içerisindedir?
3. Eğitimin etikle ilişkisi içerisinde ahlakilik vurgusu eğitimi ne ölçüde etkiler?

Bu sorular etrafında şekillenen çalışma, nitel bir araştırma içerisinde yürütülecek ve Aristoteles'in eserleri üzerinden kuramsal bir çerçeve oluşturulacaktır. Böylelikle çalışma, eğitim felsefesinin temellerinin atılmasında hem tarihsel olarak hem de düşünceleri bağlamında öncü bir rol oynayan Aristoteles'in eğitim ile ilgili görüşlerinde etik ve politikanın etkisini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır.

2. YÖNTEM

Bu araştırma, betimsel ve tarihsel tarama modeline dayalı nitel bir çalışmadır. Burada önemli olan, var olanı değiştirmeye kalkmadan, geçmiş olaylara ilişkin olgu bulma, ilişki kurma ve yargılarda bulunabilme amacı ile düşüncelerin toplanması ve değerlendirilmesi esaslıdır (Karasar, 2009, s.78). Nitel araştırma yönteminde olmuş bitmiş bir bilgi söz konusu değildir. Kişiler, yaşam, nesne ve durumlar sürekli değiştiğinden elde edilen bilgide geçicilik ve birtakım yorumlar söz konusu olabilir. Deney, gözlem, belgeleme, araştırma ve soruşturma her zaman temel ölçüt konumunda olamaz. Bunların yerine felsefeler, duygu, sezgi, mitler, söylenceler ya da alternatif bilimsel yaklaşımlar devreye girebilir. Bu nitel araştırma kuram ve kavram ilişkisi odaklı genellikle doğrulayıcı veya yanlışlayıcı bir yapıdadır. Verilerin doğası zengin ve derindir. Toplumsal ve kültürel ilişki ön plandadır (Sönmez & Alacapınar, 2011, s.71). Bu bağlamda söz konusu çalışmada, Aristoteles'in Nikomakhosa Etik ve Politika eserlerinden hareketle onun eğitim anlayışı, siyaset ve ahlak açısından incelenmiş, açıklanmış ve ortaya koyduğu düşünceler eğitimin felsefi temeller çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Araştırmada konuyla ilgili yazılı eserlerin toplanıp incelenmesi olarak doküman analizi hâkimdir. Çalışma, araştırma ve inceleme türünden bir araştırmadır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde eğitimin felsefi temelleri bağlamında Aristoteles'in felsefesi kurduğu okul "Lykeion" üzerinden açıklanacak; etik ve politika düşüncesi içerisinde değerlendirilecektir

2.1. Aristoteles ve "Lykeion (Lise)" Eğitim Kurumu

Antikçağdaki felsefi düşünceleri incelerken yapmaya çalışacağımız her toplum ve kişi araştırması önümüze büyük ölçüde engeller koyacaktır. Çünkü eski toplumlarla ilgili bilgilerimiz yer yer bulanıklıklarla iç içedir. Bazen olayları bilmek yetmez. Olayların altında yatan kültürel ve ruhsal etkenleri de bilmek ve öğrenmek zorunlu hale gelebilir. Ancak eski toplumlardan bizlere sadece olaylar kalmış ve bunlar da toplumun duygu ve düşüncelerini tam olarak veremeyecek düzeyde parçalı ve dolaylı bir şekilde ifade edilmiştir. Olaylar tarihin dış kabuklarıdır. Esas olan bu dış kabuğun altındaki canlı ve dinamik yapıyı açığa çıkarabilmektir (Timuçin, 1976, s.22). Aristoteles (384-322) söz konusu olunca düşüncelerinin canlılığını ve belirli konulardaki fikirlerini anlamaya çalışırken onun ortaya koyduğu yaşamsal, düşünsel ve toplumsal geçmişine bakmak gerekir.

Aristoteles, Nikamakhos ile Phaistis'in oğlu, Stageira doğumlu Platon'un en has öğrencisi ve en temelde ünlü Yunan düşünürüdür. Küçük gözleri, peltek konuşması, temiz giyimi, farklı yüzükleri ve tıraşla dikkat çeken fiziksel özelliklere sahiptir. Babası yaşamını Makedonya kralı Amyntas'ın yanında onun hekimi ve dostu olarak geçirmiştir. Aristoteles'in Nikomakhos adında bir oğlu vardır (Leartios, 2007, s.209). Aristoteles ilk olarak on sekiz yaşında Atina'ya gelmiş Platon'un 387'de Atina yakınlarında Akademia bölgesindeki bahçelerde kurmuş olduğu okulda, Platon'un ölümüne kadar (347) eğitim almıştır. Akademia'da Platon'un gözdesi olmuş ve Platon tarafından en mükemmel okuyucu ve okulun beyni olarak adlandırılan bir konumda değerlendirilmiştir. Aristoteles'i Akademi'ye çeken şey o dönem Yunanistan'ın sunabileceği en iyi eğitimi alabilmektir. Aristoteles yirmi yıl Akademi'nin sadık bir üyesi olarak Platon'cu tüm öğretileri, Platon felsefesinin ana etkilerini almıştır. Bütün yirmi yıl boyunca orada basit bir öğrenci olarak kalmamış, kendine has düşünceleri de geliştirmiştir. En eski eğitim kurumlarından biri olan Akademi, Platoncu belirli bir zihniyetin hâkim olduğu, aynı temel görüşleri paylaşan ancak bazı konularda değişen, bazı bağımsız, kendine özel araştırmaların da ortaya konulduğu düşünürlerin meydana getirdiği bir topluluktur. Böylelikle Aristoteles'in de Platon'un veya okulun herhangi bir üyesinin ortaya koyabileceği düşüncelerinin ötesinde ilerletmiş olduğu düşünceleri söz konusudur. Aristoteles her ne kadar Platon'un ölümünden sonra okulun başına geçmeyi beklemiş olsa da Platon'un arkasından onun yerine yeğeni Speusippos geçmiştir. Aristoteles bu durumdan ötürü okulda kalmayı istememiştir. Makedonya kralı Philippos, o zamanlar on üç yaşında olan oğlu İskender'in eğitimi için Aristoteles'i davet etmiş ve üç yıl Aristoteles bu eğitim- öğretim faaliyetini sarayda yürütmüştür. Aristoteles'in İskender'le öğretiminin ana konusu Yunan eğitiminin temeli olan Homeros ve trajedi yazarları olmuştur. Aristoteles'in İskender için Homeros'un İliada metnini tekrar gözden geçirdiği söylenmiştir. İskender'le hükümdarların görevleri ve yönetim sanatı üzerine tartışmalar yapmış, düşünceler öne sürmüştür. O dönemde İskender için Monarşi ve Koloniler konularıyla ilgili eserler yazmıştır.

Yine bu dönemde dikkatini özellikle politika konusuna yöneltmiş, "Anayasalar toplama" projesini de bu dönemde ortaya koymuş olması mümkündür. Üç yıl eğitimden sonra artık öğrencisinin yaşının büyüklüğünden dolayı ileri bir eğitimden yararlanamayacak olmasından ötürü tekrardan Atina'ya dönmüştür (Ross, 1993, s.4-5).

Aristoteles Makedonya'dan Atina'ya döndükten sonra 335'te, hayatının en verimli dönemine adım atar. Şehrin dışında, Apollon Lykeios ve Musalar'a adanmış olan ve Sokrates'in çok sevdiği bir bölge olan korulukta birkaç bina kiralamıştır. Yabancı olduğundan dolayı satın alamamış ve bu kiraladığı Lykeion bölgesine okulunu kurmuştur. Aristoteles bu okulda her sabah öğrencileriyle ağaçlar arasında gezinerek en önemli konuları, içinden çıkılamayacak güçte felsefe meselelerini tartışmıştır. Okulun

öğleden sonra ve akşamları da anlaşılması daha kolay konuları daha geniş halk topluluğuna öğretmeye dayalı bir programı vardır. Aristoteles'in okulunda hem herkese hitap etmeyen, dar bir çevreyi ilgilendiren, yoğun incelemeler gerektiren soyut konular olan mantık, fizik, metafizik, matematik gibi konular hem de daha geniş halka dönük retorik, ahlak ve politika gibi pratik konular ele alınmıştır. Aristoteles bu okulda insanı ve toplumu ilgilendiren konularla ilgili düşüncelerde bulunmuş ve her işlediği konuyla ilgili de eserler kaleme almıştır. Bu okulda ilk felsefe tarihçiliği ve bilim tarihçiliği göreviyle birçok eseri bir araya toplamış, daha sonradan İskenderiye ve Bergama kütüphanelerine örnek oluşturabilecek nitelikte düşünce tarihinde ilk büyük kütüphaneyi kurmuştur. Kütüphanenin yanında yine okulunda çok sayıda haritayı bir araya getirmiş, derslerinde de kullanmak üzere hem harita hem de eşya müzesi oluşturmuştur. Bu toplama sürecinde Büyük İskender'in desteğini gördüğü söylenmiştir. Yine Aristoteles'in okulunda birtakım önemli kurallar söz konusuydu. En önemlisi ve daha sonra eğitim kurumlarının da örnek alacağı her bir üyenin sırayla onar günlük periyotlarla okulu yönetmekten sorumlu oldukları bir sistem benimsenmiştir. Okulunda ortak yemeklerin yendiği, her ay Aristoteles'in kuralları kendisinin belirlediği toplantılar ve şöenler verildiği bilinenler arasındadır. Aristoteles'in günümüze gelen eserleri, o dönemdeki ders notlarından hareketle Lykeion'u yönettiği 12-13 yıllık döneme aittir. Aristoteles bu süre içerisinde bugün hala geçerliliğini koruyan bilimler ayrımının ana hatlarını belirlemiş ve bilimlerin içeriğini ve yöntemini kendisine kadar gelen düşünsel geleneğin de ötesine taşıyarak biçimlendirmiştir. Mantık konusunda belirli bir öncüsü olmamasına rağmen önemli düşünceler ortaya koymuş ve bu özgün anlayış yüzyıllar boyunca etkinliğini sürdürmüştür. Ahlak ve politika gibi pratik konulara verdiği önemden dolayı okulu "Lykeion (Lise)" gündelik hayat üzerinde hocaları Sokrates ve Platon kadar hatta yer yer onları da aşan etkilerde bulunmuştur (Ross, 1993, s.7-8).

Aristoteles'in "Lykeion"u Platon'un "Akademia"sından sonra ikinci Yunan felsefe okulunu kurmuştur. Aristoteles ders vermekle kalmamış, eserler kaleme almış, öğrencileriyle bilimsel araştırmalar yürütmüş, kütüphane kurmuş, insanı ilgilendiren tüm alanlarla ilgili olgular toplamış ve özellikle öğrencilerinin yardımıyla çeşitli toplumlara dair yüz elli sekiz adet siyasi sistem ve anayasadan oluşan bir koleksiyon oluşturmuştur. Bu durum okulu ve öğrencilerini yani peripatetiklerini ilk felsefe tarihçileri konumuna getirmiştir. Böylesi bir bakışla kurulan bu araştırma ve eğitim örgütlenmesi kendisinden sonra birçok eğitim kurumunun örgütlenmesine ilham olmuştur (Crubellier & Pellegrin, 2002, s.20). Ayrıca Aristoteles'in Lykeion'unda öğrencilerin belli bir öğretmen yardımıyla üstlenerek öğreticiliğe hazırlandığı da önemli özellikler içerisindedir. Ağaçların gölgesindeki binaların bazılarında derslikler bazılarında ise inceleme, araştırma merkezleri ile kütüphaneler olduğu için dönemin şartları ölçüsünde hem teorik hem de pratik konular derinlemesine ele alınmıştır. Böylelikle okulda tam anlamıyla bilim araştırmaları yapılabilmiştir. Aristoteles altmış üç yıllık kısa yaşamında felsefeyi mantık çerçevesinde belirleyip buradan da bilimleri derinlemesine ele almış, açıklamış ve bunları da uygulamak için Lykeion gibi bir eğitim kurumu kurmuştur. Kendisinden sonra Theophrastos gibi öğrenciler yetiştirmekle kalmamış ki bununla kalmış olsaydı bile çok önemli bir iş başarmış sayılırdı (Duralı, 2018, s.32). Daha da ötesi eğitim alanında ve eserler anlamında günümüzü büyük ölçüde şekillendiren temelleri barındırmıştır. Aristoteles'in okulunu, Aristoteles'ten sonra ölünceye kadar (287) öğrencisi Theophrastos yönetmiştir. Öğrenci sayısı her geçen gün artmış 2000'leri bulmuştur. Mantık, metafizik, fizik, ahlak, doğa bilgisi ve botanik gibi alanlarda çalışmalar yapılmıştır. Theophrastos'tan sonra okulun başına öğrencisi Straton geçmiş, 287-269 yılları arası okulu yönetmiştir. Bu sürede ahlak üzerine çalışmalar yoğun olarak yapılmıştır. Arkasından 225 yılına kadar öğrencisi Lykon yönetmiştir. Ancak yönetim sıkıntıları, savurganlıklar gündeme gelmiş, okul iflas sürecine girmiş ve öğrenci sayısında azalmalar yaşanmıştır. Daha sonrasında kötü yönetimler devam etmiş, savaşlar sırasında yağmalanmış, 84 yılında okul binası tahrip edilmiş ve etkinliğini kaybetmiştir (Brun, 2008, s.19).

Sonuç olarak, Aristoteles'in okulu Aristoteles'ten itibaren özellikle de Theophrastos'un yönetimiyle çok önemli çalışmalara ön ayak olmuştur. Sahip olduğu bu önemli özelliklerinden dolayı ve eserleriyle onun düşüncelerinin sonraki nesillere aktarılması anlamında önemli etkileri üzerinde taşımıştır. Eğitim kurumları sahip olduğu özelliklerden dolayı eğitim anlayışlarının ve söz konusu kişi felsefeci

ise eğitimin felsefi temellerinin atılmasında önemli birer kaynak durumundadırlar. Aristoteles'in okulundan hareketle eğitim görüşünü daha da derinleştirmek için onun bilimler ayrımına ve bu ayrım içerisinde eğitim görüşüne bakmak, eğitim anlayışını daha iyi bir biçimde anlamamız için ikinci basamak konumundadır.

2.2. Teorik Bilimler, Pratik Bilimler ve Prodüktif Bilimler Ayrımı ve "Eğitim"

Antik dönemin en önemli filozoflarından biri Platon ise, diğeri hiç şüphe yoktur ki Aristoteles'tir. Onu filozof olarak bu kadar önemli kılan şey hareket noktası yani amacı ve bu amaca varırken yaptıklarıdır. Akıl ve deneyimi temele alan bir bakışla hareket etmiş olması ve en önemlisi de kendisinden öncekilerin yaptığı gibi her şeyin gerçek neden ya da açıklamalarının esaslarının başlangıçta olduğu fikirlerine karşın, gerçek nedenin başlangıçta değil de vardıkları hedefte ya da erekte olduğu düşüncesidir (Gutrie, 1988, s.156). Aristoteles aslında kendisinden öncekiler gibi ve özellikle Platon gibi insanın hakikate varması, hakikati keşfetmesi ve neyin gerçekten var olduğunu bulması için harekete geçmiştir. Aristoteles bu yönde hocası Platon da dâhil olmak üzere herkesten daha fazla yol kat etmiştir. Aristoteles'in içinde bulunduğu tarihsel dönem, Yunan düşüncesiyle ilgili kapsayıcı bir bakışa sahip olması, kendisinden öncekileri ayırıcı yanlarıyla bir felsefe tarihçisi olarak tahlil etmesi onu öne çıkaran yanlar olmuştur. Aristoteles içinde bulunduğu bu konumdan yapılması gerekenlerin ne olduğunu görmüş ve sistemli bir yol haritasıyla bunu yapmıştır. Felsefeyi mümkün kılıp koruyacak, akılabilecek bütün tehditlerden, tehlikelerden kurtaracak bir metafizik alan, bir gerçeklik kuramı inşa etmek onun temel gayesi olmuştur. Sağlam ve tutarlı bir metafizik hem değişimi açıklayacak hem de akıllı, bilgi edinmenin geçerli bir aracı olarak yeniden sağlamlaştıracaktır. Kendisinden önce değişme olgusunun gerçekliği reddetmesi, gerçekliğin de değişme olgusunu imkânsız hale getirmesine dönük fikirler Aristoteles'i sistemini kurmaya iten motifler olmuştur. Aristoteles'e göre birbirini imkânsız hale getiren bu iki alan olan değişme ve sabitliğin esas alınması, bütün karşıtlıkları ve sahip oldukları amaçlar bakımından taban tabana zıt olsa da aynı sonuca varmışlardır. Bu alanlar sahip oldukları dilleri dolayısıyla iletişimi, bilgiyi ve buna bağlı olarak değeri imkânsız bir hale getirmişlerdir (Cevizci, 2016, s.307). Bunun için yapılması gereken dilden, bilgiye oradan da gerçekliğe varışın sistemsal arka planını ortaya koymaktır. Bu yüzden gerçekliğe varırken sağlam bir metafizik inşası için mantıktan başlamış ve felsefeyi üçlü bir ayrıma tabi tutarak yola koyulmuştur.

Aristoteles'i düşüncelerinde hocası Platon'dan ve diğerlerinden farklılaştıran ve önemli hale getiren daha önce de belirttiğimiz üzere kurduğu eğitim kurumu Lykeion ve oradaki on üç yıllık eğitim ve araştırma dönemi olmuştur. Aristoteles bu eğitim kurumunda birçok alanla ilgili çeşitli eserler kaleme almış ve bu alanları farklı sınıflamalara tabi tutmuştur. Aristoteles eserlerinin ayrımını yaparken yapmış olduğu bilimler sınıflamasına dayandırmıştır. Akıllı, politik hayvan ya da felsefi hayvan olarak tanımladığı insanın faaliyet türlerine göre üç ayrımlı bir felsefe veya bilim sınıflaması yapmıştır. İnsanın temel faaliyetlerini ilkin bilmekle, ikinci olarak eylemde bulunmakla ve üçüncü olarak da yapmakla, üretmekle ilgili olduğunu belirtmiştir. Buna uygun olarak da insan faaliyetlerinin üç boyutunu *theoria*, *praxis* ve *poiesis* olarak ele almıştır. İnsan temel ve en önemli faaliyeti merak eden, öğrenme ve bilme arzusu içerisinde olan ve düşünen bir varlık olarak *theoria* etkinliğini başa alır. Burada insan bir varlık olarak sadece içinde yaşadığı doğayı, toplumu ve kendi doğasını değil doğrudan doğruya bilginin kendisini bilmeye yönelir. İnsan faaliyetinin ikincisi ahlaki ve sosyal bir varlık olarak, doğru eylemde bulunmayı temele alan, mutluluğu bir amaç olarak gören, bunun için çabalayan, toplum içinde başka insanlarla olan ilişkilerin düzenlenmesinin yani siyasetin varlığına işaret eden *praxis* yani eylemde bulunmaya yönelir. Üçüncü olarak da bir sanatçı olarak insanın doğal olmayan dünyayı meydana getiren, üreten veya yaratıcı olan yanını *poiesis* etkinliği üzerinde durur. Böylelikle Aristoteles'te bilimlerin teorik, pratik ve prodüktif olarak üçe ayrıldığını ve sistemini de bu üçlü boyut üzerinden şekillendirdiğini görebiliriz. Bu üçlü boyut insan faaliyetlerinin üçlü özelliğine göre belirlenmiştir. Teorik bilimleri sıraya göre metafizik, matematik ve fizik olarak inceler. Bunlar insanın bilme etkinliğine dayalı olan en üstte yer alan bilimlerdir. Pratik bilimleri doğru davranış ve iyi eylemde bulunmakla bağlantılı

olarak bireysel bilgelik olarak etik, toplumsal bilgelik olarak plisin bilimi anlamında politika ve evin, hanenin bilimi olarak ekonomi olarak ele alır. Prodüktif bilimleri de üretmeye, yaratmaya dayalı olarak mimari, şiir, dans, tiyatro gibi sanatlardan oluşturur. Bu sınıflamaları içerisinde mantık yer almaz ancak Aristoteles'in gözünde mantık bilimin bir parçası değil bütün bilimleri ortaya koyulmasında önemli bir araç, önemli bir araştırma alanı, her bilimsel sınıflamada mantık yardımcı bir el konumundadır (Cevizci, 2016, s.312-314).

Sonuç olarak, Aristoteles'te eğitim konusu da aslında mantık gibi bir yapıya sahiptir. Bilim sınıflaması içerisinde yer almamasına rağmen Aristoteles'in sisteminin her bir alanının içerisinde yer almıştır ve daha çok pratik bilimlerde konumlanmıştır. Kurduğu eğitim kurumu ve düşüncelerinin bu bilme, öğrenme ve araştırma süreci içerisinde yapılmış olması Aristoteles'in eğitime ne kadar önem verdiğinin bir göstergesidir. Aristoteles çalıştığı tüm alanlarla ilgili doğrudan o alanın ismini belirterek bir eser yazar ancak doğrudan "eğitim" başlıklı bir eseri yoktur. Ancak daha çok pratik bilimlere adı altında yer alan etik ve politika konularında eğitim üzerine derinlemesine bilgiler verme çabası içerisinde olmuştur. Aristoteles'e göre bireyler ve devletler için en iyi olan şeyler aynı şeyler olmak durumundadır (Ross, 1993, s.326). Bu bakışından hareketle Aristoteles'in felsefi düşüncesinde eğitim bir sanat olarak siyasetin ve etiğin bir parçası olarak değerlendirilmiştir. Aristoteles'te eylemde bulunan bilge kişinin kişisel ve toplumsal manada amacına ulaşabilmesi için başarılı bir eğitimin izini üzerinde taşıması gerekir. Aristoteles'in eğitim konusuyla ilgili düşüncelerini ortaya koyabilmemiz onun etik ve politika ile ilgili düşüncelerinden eğitim ile ilgili ayrıntıya bakmayı gerektirir.

2.3. Etik ve "Eğitim"

Aristoteles'in etik ile ilgili genel tutumu "Nikomakhosa Etik" eserinin ilk cümlelerinde açığa çıkmaktadır. "Her sanat ve her araştırmanın, aynı şekilde her eylem ve her tercihin de bir iyiyi arzuladığı düşünülür; bu nedenle iyiyi 'her şeyin arzuladığı şey' diye yerinde dile getirdiler" (Öksüzöğlu, 2015, s.9). Her eylemin bir başka şeyi yapmaya yönelik olarak değerini bir başka şeyi yaratmasından alması, Aristoteles'in etik yaklaşımını teleolojik yani amaçsal bir hale getirmiştir. "Öyle ki bu amaç 'insan için iyi' olan olsa gerek" (Öksüzöğlu, 2015, s.9). Ahlaklılık insan için iyi olan şeye bizi yaklaştırdığı için önemlidir. Aristoteles ahlakta iyiyi insan için iyi olanla sınırlandırıyor. Her eylemin kendinde bir değeri olan son bir ereği olmalıdır:

Her bilgi ve her tercih bir iyiyi arzuladığına göre, siyasetin arzuladığını söylediğimiz şey ve tüm yapılabilecek iyilerin en ucundaki şey nedir? Adı konusunda pek çok kişi anlaşıyor, hem sıradan kişiler hem de seçkin insanlar ona mutluluk diyorlar, iyi yaşamayı ve iyi durumda olmayı da mutlu olmakla bir tutuyorlar. Ama mutluluğun ne olduğu tartışma konusudur, çoğunluğun ondan anladığı da bilge kişilerininkiyle aynı değil (Öksüzöğlu, 2015, s.11).

Aristoteles'te bir amaca varmak söz konusu olduğu için amacın belirlenip, amaca dönük eylemlerin sergilenmesiyle mutluluğa ulaşılır. O zaman karşımıza iki soru çıkar. İlk "bu erek nedir?" ve ikinci olarak "bunu araştırarak bilim hangi bilimdir?" sorularıdır. Aristoteles'e göre ikinci soruyu cevaplamak daha kolaydır:

Öyle ki amaç insan için iyi olan ise, bu bir kişi için ve bir kent için olanı hem elde etmek hem de korumak daha önemli ve amaca daha uygun görünür; çünkü o bir tek kişi için de istenen bir şeydir, ama bir budun için ve kentler için olursa daha güzel ve daha tanrısal olur. O halde bir siyaset araştırması olan bu araştırma bunlara varmayı arzuluyor (Öksüzöğlu, 2015, s.10).

İnsan için neyin iyi olduğunu inceleyen bilim siyaset yani politika bilimidir. İlk soru erek nedir sorusu daha zor ve etiğin gelişimini gerektirir ve onun için cevabını vermek güçleşir. Etik başka türlü olmaya elverişli şeylerle ilgilenir. Teorik bilimler gibi zorunlu olan şeylerle uğraşan bir yapıda olmadığı için tanımlamak ve tam olarak kanıtlar getirmek söz konusu olamaz. İnsan eylemlerinde bir olumsuzluk

söz konusudur. İnsan eylemlerinin fizik sonuçları kesin olarak önceden bilinemez ve bu doğrultuda gelecekteki eylemler de belirlenmemiştir. Bu olaylar hangi eylemlerin en iyi sonuçları vereceğini kesin olarak söylemeyi olanaksız hale getirir. Bu olanaksızlığın önünü açmak bir eylemi niçin yapmamız gerektiğini araştıran soyut bir etik değil, verilmiş durumlar için ne yapmamız gerektiğini bize bildirmeyi deneyen uygulanmış etik ya da olaylar etiği söz konusudur. Aristoteles etiği ilk ilkelere hareket etmez. Bu ilkelere yükselen, bu ilkelere ulaşmaya çalışan bir etiktir. Aristoteles etiği kendinde şeylerden değil, bize yakın olan şeylerden, yani olgu ve olaylardan hareket eder ve bu olayların altında bulunan nedenleri ortaya çıkarmaya yönelir. Bu olayların kaçınılmaz bilgisini elde etmek ve açığa çıkarmak için iyi bir eğitim zorunlu hale gelmiştir: “Kişi bildiği şeylerde iyi yargıda bulunur, bunlarda iyi bir yargı olur. Bu nedenle genç bir insan siyaset için iyi bir dinleyici değildir; çünkü o, yaşamda yapılanlar konusunda deneyimsizdir, oysa bizim temellendirmelerimiz bunlara dayanmakta ve bunlara ilişkindir” (Öksüzoğlu, 2015, s.11). Bu eğitimin uygulanabilmesi de birtakım zorlukları içermektedir. Etiğin ilk ilkeleri insanın yapıp ettiklerinin yani insan eylemlerinin ayrıntıları içerisinde düğümlendiği için kolay bir biçimde açığa çıkarılamaz. Bu eğitimde iki şey zorunlu olmalıdır. Öncelikle inceleme yapacak kişinin ahlak soruları üzerinde toplumun ortaklaşa bilgeliğini gösteren, herkesçe bilinen sanıları, doğruları kabul edecek bir biçimde yetişmiş olması gerekir. Bu sanılar doğrudan ne açıktır ne de birbirleriyle her zaman tutarlıdır. Ama oldukları koşullar içerisinde ilk ilkelere erişmek için kendilerinden hareket edilecek ilk malzemelerdir. İkincisi de bu malzemelerden ilk bakışta erişilemeyen ama ulaşıldıklarında açık olan, daha akılla bilinir doğruları açığa çıkarmak için daha tutarlı, geçerli ve kesin olmayışlarından arındırarak sağlamlaştırmaktır. Aristoteles doğru bilinen ilkelerden hareketle değil de insanların ve bilgelerin eylemleri sonucu edindikleri bilgiden hareket eden bir tutum içerindedir (Akarsu, 1982, s.99-100).

Aristoteles’e göre amacımız mutluluktur. Mutluluğu da sağlayan şey en iyi yönetim biçimini bulmaktır. Yani mutluluk en iyi yönetim biçimine dayalı siyaseti benimseyen yapıda sağlanabilir. Ancak bu yolda ilk aşama erdemden geçmektedir: “Madem mutluluk, ruhun, kendisi amaç olan erdeme uygun bir amaç olan etkinliği, erdem konusunu araştırmalı; bu şekilde belki mutluluk konusuna da daha iyi bakmış oluruz. (...) İnsansal erdemi araştırmamız gerektiği açık. İnsansal dediğimiz erdem ise beden değil, ruhun erdemidir; mutluluk da ruhun bir etkinliğidir” (Öksüzoğlu, 2015, s.27). Erdem mutluluğun en temel koşulu olarak kabul edilmektedir. Aristoteles’e göre etik’e düşen görev erdem kavramını araştırmak ve erdemi oluşturan temel parçaları ortaya koymaktır:

İnsansal erdem ruhun erdemidir. Söz gelişi ruhun bir yanının akıldan yoksun, bir yanının da akıl sahibi olduğu açıktır.(...) Akıldan yoksun yan da ikili görünüyor: Bitkisel olan akıldan hiçbir şekilde pay alma; arzulayan ya da genel olarak iştah duyan yan ise, aklın sözünü dinlediği ve ona boyun eğdiği zaman, akla bir şekilde katılır, babamızın ya da dostlarımızın bize akıl vermesinden söz ederken böyle bir şey kastediyoruz, matematikçilerin kanıt vermesini değil. Öğüt verme, her türlü yerme ve teşvik etme de akıldan yoksun yanın bir şekilde akıl tarafından ikna edildiğini belirtmektedir. Eğer buna da akla sahip demek gerekiyorsa, akla sahip olan yan da ikili olacaktır: Biri asıl ve kendisi akıl sahibi olan, öteki ise babanın sözünü dinleyen [akıl alan] yan anlamındadır (Öksüzoğlu, 2015, s.29).

Aristoteles mutluluk için ruhun, ruh için de erdemin anlaşılması gerektiğini vurgular. Burada erdeme varmak için ruhta akıl ve akıl dışı ayrımını yapar ve akıllı da ikiye ayırır. Düşünme yetisi ve isteme yetisi olarak akıl belirlenir ve erdemler ortaya konur:

Erdem ruhtaki akıl ayrımlarına göre belirlenmektedir. Kimi erdemlere düşünce erdemleri, kimine de karakter erdemleri diyoruz, bilgelik, doğru yargılama, akıllı başındalığa düşünce erdemleri; cömertliğe, ölçülülüğe ise karakter erdemleri diyoruz. Nitekim birinin karakterinden söz ederken, onun için bilgedir ya da doğru yargılama gücüne sahiptir demiyoruz, sakindir ya da ölçülüdür diyoruz. Ama bilgeyi de sahip olduğu huy bakımından övüyoruz; huylardan övülenlere ise erdemler diyoruz (Öksüzoğlu, 2015, s.29).

Aristoteles'e göre amaç mutluluk, bu amaca ulaştıracak araç ise erdemdir. İnsanın erdemli bir yaşam sürdürerek mutluluğa ulaşması, onun her konuda uyumlu bir durumda bulunmakla mümkündür. Aslanan insan erdemine ulaşmaktır. İnsan erdemi ruhla ilgili erdemdir:

Biri düşünce erdemi, diğeri ise karakter erdemi olmak üzere iki tür erdem vardır. Bunlardan, düşünce erdemi daha çok eğitimle oluşur ve gelişir, bu nedenle de deneyim ve zaman gerektirir; karakter erdemi ise alışkanlıkla edinilir, adı da bu nedenle küçük bir değişiklikle alışkanlıktan ['ethos'tan] gelir. Bundan apaçıktır ki karakter erdemlerinden hiçbirisi bizde doğa gereği bulunmaz; çünkü doğal olarak bir özelliğe sahip olan hiçbir şey başka türlü bir alışkanlık edinemez.(...) Demek ki erdemler ne doğal olarak ne de doğaya aykırı olarak edinilir; onları edinebilecek bir doğal yapımız vardır, alışkanlıkla da onları tam olarak geliştiririz (Öksüzöğlu, 2015, s.30).

Aristoteles'e göre erdem istemli bir biçimde akıllı oluşumuzun sağladığı bir yatkınlıktır. İnsan ne yaptığını bilen bir varlıktır. Ahlaklı davranış da bilinçli davranıştır. Aslında bilinçle gerçekleştirilen iyi davranıştır. İyi davranış da kendisine bir şey katamayacağımız ve kendisinden bir şey çıkaramayacağımız; ne eksikliği ne de fazlası olan davranıştır. Böyle davranış doğru ortayı temel alan bir davranıştır (Timuçin, 1976, s.122). Erdemlerimize alışkanlık yoluyla en yetkin gelişimini kazandırırız. Bilge kişi başarılı bir eğitimin izini, etkisini üzerinde taşıyan kişidir. Böylelikle erdem üç şeye dayanmaktadır. Bunlar; doğa, alışkanlık ve hayatın akla dayalı yönetimidir. Eğitim konusu alışkanlık ve hayatın akla dayanan yönetimi ile ilgilidir. Söz konusu alışkanlıkların varması gereken erdem ölçülülüktür:

Nasıl çocuk, eğiticinin buyruklarına göre yaşamalıysa, aynı şekilde arzulayan yanımızın da akla uyması gerekir. Bunun için ölçülü kişinin arzulayan yanı akılla uygunluk içinde olmalıdır; nitekim ikisinin de ulaşmak istediği güzel olandır; ölçülü kişi de gerekenleri, gerektiği şekilde, gerektiği zaman arzu eder; akıl da bunu buyurur (Öksüzöğlu, 2015, s.68).

Eğitim, kendisinde değişimi ve gelişimi barındırmaktadır. Aristoteles eğitim konusunda çift yönlü bir amaca sahiptir. İlkini etikte, ikincisini politikada yani siyasetin bir parçası olarak görmektedir. Belirttiğimiz üzere etikte amaç, eylemleri kendileri bakımından değil kendilerine yöneldikleri amaçları bakımından değerlendirmek gerekir. İnsanın ereği de sadece bir kuralın parçası olan değil, bu kuralı oluşturan akılda bulunmaktadır. Bu akıl pratik ve teorik akıldır. En üstte olan teorik akıldır. Teorik akıl barış ve boş zamanla, pratik akıl ise savaş ve işle ilgilidir. Savaş ve iş her zaman barış ve boş zamanı güvence altına almaya çalışırlar. Bu yüzden savaş ve egemenliğin, işin bir ulusun varlığının başı ve sonu olarak görülmemesi gerekir. İnsanlar öncelikle teorik akıl çerçevesinde kendilerinin köleleştirilmelerine karşın önlem almalıdırlar. Sonrasında yöneticiye belirli şartlarda boyun eğmeli ya da yönetilenin iyiliği için egemenliği ele geçirmelidir. Son olarak da köle olmayı hak edenlerin efendisi olmaya çalışmalıdırlar. Tüm bunların varlığı bireysel ahlaklılıktan yani etikten toplumsal ahlaklılığa siyasete, politikaya bir geçiş şartıdır. Bireyler için ve devletler için iyi olan aynı şeylerdir. Bunun teminatı da eğitimden geçmektedir. Beden ruhtan, iştahlarda akıldan önce gelişirler. Bu nedenle eğitim bedenle başlar, iştahla, arzuyla devam eder ve aklın komutayı ele almasıyla yetkinliğe ulaşır (Ross, 1993, s.326).

Sonuç olarak, tüm bunların sağlayıcısı ve amacına ulaşacağı yer siyaset ya da politika alanıdır. Aristoteles'te etikte başlayıp siyaset alanıyla yetkinliğe ulaşan bir eğitim anlayışı söz konusudur. Bilge kişi başarılı bir eğitimin izlerini ilkin üzerinde taşır, politik ya da toplumsal ortamda da amacına ulaştırır.

2.3. Politika ve "Eğitim"

Aristoteles'te eğitim konusu önce etik biliminin arkasından da siyaset biliminin en önemli parçası konumundadır. Aristoteles'te toplumsal ahlaklılık, bireysel ahlaklılık ile aynı kural ve özelliklere sahiptir. "Yurttaşın önceliği: Bir rejimin ne olduğunu anlamak için öncelikle bir kentin ne olduğunu anlamak gerekir; bir kentin ne olduğunu anlamak için ise önce bir yurttaşın ne olduğunu anlamak gerekir" (Öksüzöğlu, 2018, s.255). Yani birey ve devlet için iyi olan şeyler aynı şeylerdir. Bundan dolayı

toplumsal zeminde iyilik esas olduğu için politikayı temele alır. Eğitim de kentin işidir:

Her kentin bir tür ortaklık olduğunu ve her ortaklığın iyi bir amaç uğruna bir araya geldiğini gözlemlediğimize göre (zira herkes her şeyi iyi olduğunu sandığı bir şey uğruna yapar) her ortaklığın iyi bir amacı hedeflediği ve en üstün ve diğerlerini kapsayan ortaklığın da aynı şekilde en üstün iyiyi hedeflediği açıktır. Bu, kent denilen [ortaklık], yani politik ortaklıktır (Öksüzöğlu, 2018, s.105).

Kent, politik bir ortaklıktır. Her ortaklığın bir amacı vardır. Kentin amacı da herkesi kapsayan en üstün iyiye varmaktır. “Amacımız mümkün olduğunca dilediği gibi yaşama imkânına sahip olanlar için politik ortaklıklardan hangisinin en iyi olduğunu araştırmaktır” (Öksüzöğlu, 2018, 1260b27, s.193). Bu amacın gerçekleşmesi için kente ve yasa koyucuya ihtiyaç vardır. “Fakat insanlar yalnızca yaşam uğruna değil, iyi yaşam uğruna bir araya gelirler (zira aksi takdirde kölelerden ya da hayvanlardan oluşan bir kent olabilirdi; ancak böyle bir şey gerçekte yoktur, çünkü bunlar ne mutluluk ne de bilinçli tercihle yönlendirilen bir yaşama iştirak ederler)” (Öksüzöğlu, 2018, s.279). Öncelikle Aristoteles’te her şeyin bir doğası vardır. Tüm çalışmalarına doğa kavramı ile başlar. Politika eserinde de doğa kavramı temel kavramların başında gelir:

O halde her kent doğa icabı var olur, şayet ilk ortaklıklar da böyleyse; zira kent onların gayesidir ve doğa gayedir: İnsan, at veya hane gibi bir şeyin oluşumu tamamına erdiğinde, o şey ne olur ise, onun doğası odur deriz. Gaye veya bir şeyin uğruna var olduğu şey, en iyidir ve kendine yeterlilik bir gayedir ve en iyidir (Öksüzöğlu, 2018, s.159).

İnsan yeteneklerinde ortaya çıkan belli sayıda özelliğe doğası gereği sahiptir. Aristoteles’in insanı siyasal bir hayvan olarak ele alan tanımı önemlidir. Bu haliyle insan algı denilen bir ayırıştırma yeteneğine sahiptir. Akılsal faaliyet algı faaliyetinin geniş çaplı bir taklidi. Algısız bir düşünsel faaliyet söz konusu değildir. Akılsal faaliyet, diğer hayvan türlerinin büyük ihtimalle sadece izlerini taşıdığı ayrı bir yeteneğin olgusudur. Bu akıldan pay alan hayvan doğası insanlara metafizik bir yazgı verir. Aynı şekilde politik hayvan doğası da onlara etik bir yazgı verir (Crubellier & Pellegrin, 2002, s.358). Böylelikle mutluluk bir amaç haline gelir. İnsan doğası bu şekildedir, bir açıklama yapma zorunluluğuna gerek yoktur:

Tüm bunlardan açığa çıkıyor ki kent doğa gereği var olan şeyler sınıfındandır ve insan politik bir hayvandır ve talih eseri değil de doğası gereği kentsiz olan ya insandan aşağı ya da ondan üstün bir varlıktır. Böyle biri Homeros’un ayıpladığı kişi gibidir: “kardeşsiz, yarasız, ocaksız” Doğası gereği böyle bir kişi, aynı zamanda dama tahtasında yalnız kalmış bir taş gibi savaşa meyillidir (Öksüzöğlu, 2018, s.159).

İnsanın politik bir hayvan olması insanı öbür hayvanlardan ayıran doğasıdır. İnsanın, yalnız insanın bütünüyle kendine has çok çeşitli özelliği vardır. Teknik, gelenek, gelişme, düşünme yeteneği, kendine dönük düşünmesi ve toplumsal bir varlık olması bu özelliklerden bazılarıdır (Bochenski, 1996, s.74). Aristoteles’te amaç savaşı, sıkıntıları, sapkınlığı, kötülüğü ve kötü olan ne varsa her şeyi insandan özellikle de gençlerden uzak tutmak ister. Bu durumda eğitim gereklidir. Böyle bir eğitim insanların sahip olduğu doğayı eğip bükmeye değil, genç insanlara kendi gerçek doğalarını yeniden bulma imkânı vermeye dönüktür. Bu doğa üzerinden eğitim beden eğitiminin başlar. Arkasından karakter eğitimi son olarak da ruhun eğitimi amaçlanmıştır (Burnet, 2021, s.183). İnsanın en yüce iyiliği mutluluk olmalıdır. Herkes en yüce iyiliği arar ama herkes doğru iyiyi bulamaz. Çünkü göreceli bir iyiyi, ulaşılması gereken iyilik gibi görmek kolaydır. İyiyi gerçekleştirmek için akla göre davranmak gerekir. Akla göre davranmak ahlaklı olmaktır. İster ahlaki yani karakter, ister zihinsel, düşünce erdemleri olsun erdem doğayı, eğitimi ve akli somut bir biçimde ifade etmeyi ve uygulamaya dönük uğraşları toplumsal çerçeveden göstermeyi ister (Folscheid, 2015, s.26). Her türlü eğitimin toplumla ilgisi olmalıdır. Çünkü amaç yetkinliğe ancak devlet içerisinde, toplumsal birliktelikte ulaşır. Birey için iyi olan, toplum için de iyidir. “İyi bir rejimle yönetilebilecek bir kentin zaruri işlerden muaf olarak, serbest vakte sahip olması

gerektiği kabul edilir” (Öksüzoğlu, 2018, s.232). Serbest vakit eğitimin temel dinamiğidir. Pratik hayat serbest zaman sağlamadıkça, tüm çaba ve mücadelemizin hiçbir kıymeti olmayacaktır. Pratik yaşam birçok şeyin meşguliyetleriyle doludur. Bu anlamda eğitim için en önemli şey gerekli tek şey olan serbest zamanın tadının çıkarabilmektir. Bu yüzden eğitimin en büyük hedefi bizi buna hazırlamak olmalıdır. Bu da mutluluğun temel şartıdır. Mutlu olmak için de en iyi yönetim biçimine ulaşmak esastır:

Bir adamın erdemi, en iyi kentin yurttaşının erdemiyle aynı olması gerektiğine göre, bir adamın mükemmel hale gelmesinin yolu ve araçlarının, bir aristokrasi ya da bir kral tarafından yönetilen bir kenti kurma yöntemleriyle aynı olduğu açıktır. Dolayısıyla, bir adamı mükemmel yapan eğitim ve alışkanlıklar, onu politikacı ya da kral yapanlarla hemen hemen aynı olacaktır (Öksüzoğlu, 2018, s.313).

Aristoteles’te bireyden kente, kentten en iyi yönetim biçimine, erdemden mutluluğa, etikten politikaya giden bir gelişim süreci vardır. Bu süreçte eğitim, bireyi doğasında bulunan yetkin olma, kendine yeter hale gelme aşamasına hazırlayan bir araçtır, bir sanattır:

Ancak şu ana kadar bahsettiğimiz bir rejimi kalıcı kılmanın yollarından en önemlisi ve bugün herkesin burun kıvırdığı, yurttaşların rejimlerine uyacak şekilde eğitilmesidir. Zira en faydalı yasalar, politikayla uğraşanlar tarafından benimsense dahi, eğer insanlar rejime uygun bir şekilde (yasalar demokratik ise demokratik bir şekilde, oligarşik ise oligarşik bir şekilde) alışkanlık kazanmamış ve eğitim almamışlarsa, boşunadır. Çünkü irade zayıflığı tek bir bireyde varsa, aynı şekilde bir kentte de var olabilir (Öksüzoğlu, 2018, s.417).

Birey için de iyi aynıdır. Eğer bu aynıysa çoğunluğu içerdiği için kentin iyisine ulaşmak ve önce onu kurtarmak daha iyi ve daha mükemmel olacaktır (Crubellier & Pellegrin, 2002, s.171). Bireyden kente giden gelişim çizgisinde amaç iyi ve mutlu bir insan olmaktır. İyi bir insan olacak kimsenin iyi yetiştirilmesi ve iyi alışkanlıklara sahip olması gerekir. Yaşamını iyi uğraşlarla geçirmesi, isteyerek de olsa istemeyerek de olsa yanlış yapmaması gerekir. Bu da ancak eğitimle desteklenen aklın ve doğru yaşama düzeninin buyruklarına uygun yaşayarak yetkin hale gelebilir (Öksüzoğlu, 2021, s.137). Böylelikle eğitimin verilebilmesi için de birtakım koşulların sağlanması gerekmektedir. Amaçlara uygun eğitim temel olmalıdır. Amaçların da belli kavramlar çerçevesinde yükselmeleri gerekir:

Ancak [dikkate alınması gereken] iki hedef vardır: Mümkün olan ve uygun olan. Herkes kendi için daha mümkün ve uygun olanın peşinde gitmelidir. Ancak, imkân ve uygunluk kişinin yaşına göre belirlenir. Örneğin, zamanla kuvvetten düşmüş insanların gergin armonileri söylemesi kolay değildir; doğa onların yaşında gevşek armoniler tavsiye eder. Bu nedenle, bazı müzik uzmanları Sokrates’i eleştirir, çünkü Sokrates gevşek armonilerin şarap gibi bir etki uyandırdığı düşüncesiyle (ama sarhoş edici değil, kuvvetten düşürücü bir etki, zira sarhoşluk daha çok Bakkhosçu cezbeyle yol açar) eğitim için kullanılmasını reddeder. Dolayısıyla ileride gelecek yaşlılık dönemi de dikkate alınarak, gençler bu tür armoni ve ezgiler ile ilgilenmelidir; ayrıca aynı anda hem düzenlik hem eğitim içermesi açısından (ki armoniler arasında bunun özellikle Lidyan armoni olduğu görülüyor) çocukluğa uygun bunun gibi başka bir armoni türü varsa, bu üç şeyin eğitimin belirleyici ilkeleri yapılması gerektiği açıktır: Orta olan, mümkün olan ve uygun olan (Öksüzoğlu, 2018, s.557).

Aristoteles’in de ifade ettiği üzere eğitim üç belirleyici ilke etrafında verilmelidir. Orta olan, mümkün olan ve uygun olan ifadeleri eğitimin temel hareket modelleridir. Bu modellerin kullanımı doğrultusunda, Aristoteles eğitimde önemli bir anlayışı sağlamıştır. İçinde yaşanan dünyanın önemi ve insan eylemlerinin geçerliliği anlayışında hakikate giden yolun hem deneyimlerden ve tecrübeden hem de akıl ilkelerinden geçtiğinin altını çizer. Birini diğerine tercih etmez (Creed & Wardman, 2011, s.xvii). Aristoteles, Atina ve döneminin deneyciliğine ve siyasal gerçekliğine önem vermiş olması onu eğitim konusunda deneyim ve tecrübenin önemi vurgusunu öne plana çıkarır (Brun, 2008, s.114). Öncelikle beden, karakter ve ruh eğitimi temelli bir anlayışla, kentte yasa koyucunun yani devlet eliyle yapılması gereken bir eğitim söz konusudur. Bunun sebebi hiçbir yurttaşın kendine ait olmaması, hepsinin

devlete ait olmasıdır. Devlet sahip olduğu her kısmına ilgi göstermek, eğitim vermek zorundadır. Yasa koyucunun yeni doğan kuşağa göstereceği ilgi, çocukların doğumlarından bile önce başlamalıdır. Uygun evlenme yaşının belirlenmesi, anne babaların sahip olmaları gereken özellikler bu kapsamda değerlendirilir. Aynı zamanda çocukların beslenmeleri, jimnastik ve çocuk oyunları ile ilgili kurallar bu kapsamın içerisinde (Ross, 1993, s.327). Aristoteles'in eğitimi yurttaş eğitimidir. Yurttaşların temel gayeleri iyi askerler, iyi uyruklar ve olursa iyi yöneticiler olmaktır. Bunun için de eğitilmeleri gerekir. Etikten politikaya giden süreçte insanlara iyi eğitim verilirse ancak doğasına uygun, alışkanlıklarını orta yolda sergileyen, değişimi, dönüşümü temel alan mümkün koşulları öne çıkaran bir yapı içinde iyi sonuçlar çıkacaktır.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Aristoteles'te eğitim bir bilim olarak ele alınmamıştır. Eğitime özel bir alan vererek müstakil bir biçimde üzerinde kitap yazmamış ve uzun uzadıya tartışmasını yapmamıştır. Böylesi önemli bir konunun böylesi önemli bir filozofta özel olarak ele alınmamış olması kafa karıştırıcıdır. Her ne kadar özel bir alan ayırmasa da etik ve politika eserlerinden hareketle pratik bilimler içerisinde bu konuyla ilgili düşüncelerini çıkarmak mümkündür. Aristoteles'in eğitim anlayışında kendimizi aldatmamamız gereken birtakım radikal belirlemeler de mevcuttur. İnsan özünde araçlardan oluşan bir varlıktır ve kendine uygun bir doğaya sahiptir. Tüm insanlar eğitim alıp en yüksek iyiye ulaşabilme ve filozof olma kapasitesine sahip olmayabilirler. Belki ancak iyi birer yurttaş olabilirler. En yüce mutluluğa belki de bir avuç insan ulaşabilecektir. Aynı şekilde insan eğer en yüce sona ulaşırsa kendini de aşmış olur o zaman insan olma özelliğini de sorgulaması gerekir. Sanki insanın insan olmak için kendisini de aşması gerekiyormuş gibi bir ikileme karşı karşıya kalabiliriz. Bu durum insanın ölçülü olmasını ölçsüz olması haline dönüştürebilir bir tehlikeyi de barındırır. Burada Aristoteles'in birbirinden farklı dünyalarının bir iç geriliminin sonuçları kendini gösteriyor olabilir. Bir diğer durum, Aristoteles'in sanki bitmeden bırakmış olduğu bir eğitim tartışması içerisinde olduğudur. Beden eğitimi, karakter eğitimi özellikle sanatlarla bağlantılı olarak ele alırken en çok önem verdiği ruh eğitimi ile ilgili kısım yarım bırakılmış izlenimini uyandırmaktadır. Bunun birtakım teknik sebepleri olabilir. Aristoteles, eğitimle ilgili fikirlerini ortaya koyarken devleti etişin üzerine yerleştirir görünmesine rağmen etik, bireyin ahlakı hiyerarşik olarak daha önemli bir yerdedir. Aristoteles karakter eğitimi ön planda tutar ve öğretimde çocuk oyunlarını olabildiğince öne çıkarır. Ahlaki ya da karakter eğitimi ve buna dayalı oyunları günümüzden baktığımızda daha fazla vurgulamış olduğunu görebiliriz. Son olarak Aristoteles'in bir Atina yurttaşı olmamasına rağmen yurttaşlık üzerinden Yunan ve özellikle Atina'dan hareketle yurttaşları iyi hale getirmekten daha yüksek bir şey düşünmemiş olması da üzerinde düşünülmesi gereken önemli bir konudur.

Aristoteles'in eğitim anlayışı bireyden kente, etikten politikaya doğru yükselen bir yapıda ancak içerisinde de kendi kendine yetme fikrini bulunduran bir konumdadır. Aristoteles'te eğitim etik ve politikanın en önemli sanatı veya en önemli kısmı olarak ele alınmıştır. Böylelikle eğitim konusu hem bireysel zeminde hem de toplumsal zeminde ele alınıp değerlendirilmiştir. Her türlü eğitimin içinde bulunduğu toplumla ilişkisinin, belirli bir bağının olması gerektiğini vurgular. Tek bir birey için iyi olan şeyin, bütün bir toplum ve devlet için iyi olan şeyle aynı olduğunu ifade eder. Bu iyi bütün tamlığı ve kapsayıcılığı içerisinde ancak yasa koyucunun eliyle devlet tarafından gerçekleştirilebilir. Aynı şekilde her türlü eğitimin yapılması gereken en temel şey, gençleri toplumun iyi birer üyeleri olabilecek kapasiteye getirmesidir. Bu çizgide Aristoteles'te karakter eğitimi önce gelmektedir. Aristoteles'e göre eğitim verilirken ve planlanırken toplumun pratik gereksinimlerinin göz önünde bulundurulması gerekir. Aslında eğitimin temel hedefi, hakikate ulaştırıcı yolların aydınlatılmasıdır. Bu aydınlanmanın temel kavramları orta yolda olmak, mümkün olanı, olumsal olanı gözetmek ve doğaya uygun eylemlerde bulunmaktır.

Aristoteles'in bu düşüncelerine günümüzden bakınca, içinde bulunduğumuz yüzyılda eğitim felsefesinin temellerinin ayırıcı yanlarıyla (her ne kadar eğitim alanına bağımsız bir bilim olarak bakmasa da) eğitim konusuna sistematik bir alt yapı getirdiğini söyleyebiliriz. Aristoteles'in eğitimin içeriğini, kavramlarını, kapsamını, amacını, yöntemlerini, birey ve toplumla olan ilişkisini ortaya koymuş olması, eğitim felsefesinin temellerine dair bir sistem getirmiş olduğunu ortaya koyar. Aristoteles'in düşüncelerinde eğitimin birey, toplum, ahlak ve siyaset işbirliği ile daha iyi koşullara kavuşabileceğine dair ipuçları bulmak mümkündür. Aristoteles'te insanın olduğu her yerde mutlaka bir umudun olduğu düşüncesi eğitim konusunda da önemli bir rehber görevi üstlenir. Özellikle, günümüz koşulları söz konusu olduğunda bulunduğumuz yüzyılın sahip olduğu tüketim çılgınlığı, toplumu parçalayıcı bir bakışla teknolojinin aşırı kullanımı, etik ilkelerin dışta bırakılması gibi birtakım tehlikeli ve tehdit edici yanların hâkim olması umuda daha fazla ihtiyacımız olduğunu tekrar tekrar hatırlatmaktadır. Bu yüzden Aristoteles'i sahip olduğu bu zamansız düşünceleri ile tekrardan gözden geçirmek unutulmaması gereken en temel durumdur. Tehlikelerin yanında fırsatların da olduğu, her çoğunluğun küçük, görünmez bir azınlıktan meydana geldiği, yüzyıllık dev meşe ağaçlarının küçücük palamutların içinden çıkıp bu kadar büyüdüğünü onun bakış açısı içerisinden gündeme getirmek bu çalışmanın önemini gösterir. Aristotelesçi bakışla çağın getirdiği değişim ve gelişimin olumlu ve olumsuz özelliklerini göz önünde bulundurarak her konuda olduğu gibi eğitim konusunda da kaygılanacak çok şey olsa da umutsuzluğa yer olmadığı açıktır.

KAYNAKÇA

- Akarsu, B. (1982). Ahlak Öğretileri. Remzi Kitabevi Yayınları.
- Aristoteles. (2015). Nikamakhos'a Etik. (S. Babür, Çev.). BilgeSu Yayıncılık.
- Aristoteles. (2018). Politika. (Ö. Orhan, Çev.). Pinhan Yayıncılık.
- Aristoteles. (2021). Eğitim Üzerine. (A. Aydoğan, Çev.). Profil Kitap.
- Aydoğan, A. (2016). Sunuş. I. Kant içinde, Eğitim Üzerine (s. 7-11). Say Yayınları
- Bochenski, J. M. (1996). Felsefe Düşünmenin Yolları. (K. Dinçer, Çev.). Bilim ve Sanat Yayınları.
- Brun, J. (2008). Aristoteles ve Lise. Dost Kitabevi Yayınları.
- Burnet, J. (2021). Giriş Aristoteles'in Eğitim Anlayışı. Aristoteles içinde, Eğitim Üzerine (s. 9-22). Profil Kitap.
- Burnet, J. (2021). Sonuç. Aristoteles içinde, Eğitim Üzerine (A. Aydoğan, Çev., s. 177-182). Profil Kitap.
- Büyükdüvenci, S. (1991). Eğitim Felsefesine Giriş. Savaş Yayınları.
- Cevizci, A. (2016). İlkçağ Felsefesi. Say Yayınları.
- Creed, J., & Wardman, A. (2011). The Philosophy Of Aristotle. London: Penguin Random House.
- Crubellier, M., & Pellegrin, P. (2002). Aristoteles-Filozof ve Bilme Meselesi. (B. G. Beşiktaşlıyan, Çev.).Yapı Kredi Yayınları.
- Demirtaş, Z. (2007). Eğitimin Felsefi Temelleri. Z. Cafoğlu içinde, Eğitim Bilimine Giriş Temel Kavramlar (s. 93-110). Grafiker Yayıncılık.
- Duralı, Ş. T. (2018). Felsefe-Bilimin Doğuşu Aristoteles'te Bilim ve Canlılar Sorunu. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Ferah, A. (2010). Eğitimin Felsefi Temelleri. K. Keskinlik içinde, Eğitim Bilimine Giriş (s. 259-300). Pegem Akademi.
- Folscheid, D. (2015). Felsefe Akımları. (M. Cedden, Çev.). Dost Kitabevi.
- Gutrie, W. K. (1988). İlkçağ Felsefesi Tarihi. (A. Cevizci, Çev.). Gündoğan Yayınları.
- Karasar, N. (2009). Bilimsel Araştırma Yöntemi. Nobel Yayın Dağıtım.
- Külahoğlu, Ş. Ö. (2009). Eğitim Biliminin Psikoloji İle İlişkisi Eğitim Psikolojisi. L. Küçükahmet içinde, Eğitim Bilimine Giriş (s. 123-144). Nobel Yayın dağıtım.
- Leartios, D. (2007). Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri. (C. Şentuna, Çev.).Yapı Kredi Yayınları.
- Öksüzöğlu, F. (2009). Eğitim Biliminin Tarihsel Gelişimi. L. Küçükahmet içinde, Eğitim Bilimine Giriş (s. 2-14). Nobel Yayın Dağıtım.
- Ross, W. D. (1993). Aristoteles. (A. Arslan, Çev.). Ege Üniversitesi Yayınları.
- Sönmez, V., & Alacapınar, F. G. (2011). Örneklandırılmış Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Anı Yayıncılık.
- Thilly, F. (2016). Felsefeye Yolculuk. (İ. Şener, Çev.). Karbon Kitaplar.
- Timuçin, A. (1976). Aristoteles Felsefesi. Kavram Yayınları.
- Topses, G. (2009). Eğitim Biliminin Felsefe İle İlişkisi Eğitim Felsefesi. L. Küçükahmet içinde, Eğitim Bilimine Giriş (s. 76-96). Nobel Yayın Dağıtım.
- Zeller, E. (2008). Grek Felsefesi Tarihi. (A. Aydoğan, Çev.). Say Yayınları.

ETİK BEYAN ve KATKI ORANLARI	
Yazar katkı Oranı: 1. Yazar: %100	Contribution Rate: 1. Author: %100
Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.	Conflicts of Interest: No conflict of interest declared.
Etik Kurul İzni: Bu çalışma etik kurul kararı gerektirmemektedir.	Ethics Committee Permission: Ethical approval was not required for this study.
Teşekkür	Acknowledgements